

LITERATURA I ART EN L'EDICIÓ MODERNISTA: LA BIBLIOTECA JOVENTUT (1901-1914)¹

IMMA FARRÉ I VILALTA

En el camp de l'edició literària modernista hom ha assenyalat la importància de les obres que el grup de la revista *Joventut* (1900-1906) publicà en la seva plataforma editorial: la Biblioteca Joventut (1901-1914) (sobre aquesta col·lecció editorial, veg. Farré i Vilalta 1999: 39-67). Els noms de Víctor Català, Henrik Ibsen i Joan Maragall, per citar-ne tres dels més emblemàtics, es vinculen indiscutiblement a la tasca de modernització cultural que el cos de redacció s'imposava, tot just transcorregut un any de la publicació del setmanari. Així, en el «Prospecte per a 1901», els homes de *Joventut* manifestaven la necessitat de donar un nou impuls a la revista amb l'edició —en primer lloc com a fullotó, però amb les característiques adequades per a ser posteriorment enquadernades— d'obres d'autors catalans i estrangers que millor contribuïssin al progrés intel·lectual del poble català. Aquestes, d'altra banda, eren presentades al públic amb cobertes il·lustrades, totalment o parcial, per un ventall d'artistes, com Apelles Mestres, Sebastià Junyent, Adrià Gual, Pere Torné i Esquiús i Josep Pujol i Brull, o pels mateixos autors, com ara Víctor Català i Frederic Pujulà i Vallès.

Des d'aquest doble vessant, artístic i literari, és indubtable la singularitat de la Biblioteca Joventut, sobretot si la comparem amb d'altres col·leccions similars i coetànies: la Biblioteca Popular de L'Avenç i la Biblioteca d'El Poble Català. La major part dels volums van ser impresos al taller de Fidel Giró, el qual era l'encarregat de la publicació setmanal de la revista. D'altra banda, els volums eren publicats en edició rústica, en tant que entenien que la tasca literària era igualment patriòtica que la periodística i que, en conseqüència, calia fer-la arribar al màxim de lectors; ara bé, també s'oferia la possibilitat d'adquirir-la en cartoné i, a més, en casos comptats i amb una clara voluntat de digni-

1. L'autora agraeix a Glòria Casals, Eliseu Trenc, Joan Morera i Mercè Vilarasau els interessants comentaris que han permès millorar el contingut d'aquest treball, elaborat en el marc del Grup de Recerca Aula Màrius Torres de la Universitat de Lleida, reconegut per la Generalitat de Catalunya (2009 SGR 423), i del projecte HUM2007-64739/FICO del Ministeri de Ciència i Innovació.

ficació de l'obra literària, a partir de 1905 treien petites edicions especials de bibliòfil, numerades i en paper Japó o de fil.

I. LES COBERTES IL·LUSTRADES: SÍNTESE LITERÀRIA I ARTÍSTICA

D'entrada, a l'hora d'il·lustrar les cobertes dels llibres, no hi ha una preferència per una de les col·leccions de la Biblioteca Joventut («Obres originals», «Traduccions», «Teatre estranger», «Teatre català», «Clàssics catalans»): en totes les seccions hom pot trobar tant cobertes senceres dibuixades, o amb fotografies, com altres detalls decoratius (capçaleres, caplletres ornades i dibuixos de mida diversa). En canvi, és ben evident que els llibres amb mitja o tota la coberta il·lustrada són majoritaris en els volums de la primera etapa de l'editorial (1901-1905), en què els llibres es repartien en forma de fulletó al setmanari i/o es posaven a la venda directament en volum —de 1901 a 1904, de manera pràcticament sistemàtica,² i el 1905, en cinc dels nou llibres editats. En la segona etapa (1906-1909), quan el projecte editorial és totalment consolidat i s'ha abandonat el sistema de repartiment del fulletó durant el darrer any de la revista, la proporció és igualada: de dotze llibres editats, sis presenten la coberta il·lustrada (cinc de manera total, i un, mitja coberta) i els altres sis incorporen un petit dibuix relacionat amb l'autor o la temàtica de l'obra. Finalment, en la darrera etapa (1910-1914), durant la qual solament es publiquen volums de la col·lecció «Obres originals», només un dels vuit volums destaca pel disseny de la coberta: es tracta del llibre *Aristocràtiques*, de Carles de Fortuny, il·lustrat per Darius Vilàs.

Quant als artistes que s'encarregaren de les il·lustracions, tres dels membres de la redacció de *Joventut* (Frederic Pujulà i Vallès, Josep Pujol i Brull i Sebastià Junyent) tingueren cura de dotze dels quaranta-quatre volums, la publicació dels quals coincideix amb els set anys de vida del setmanari. D'altra banda, en diverses ocasions coincidiren autor i il·lustrador: és el cas de Frederic Pujulà (*Titelles febles* i *El geni*), Apelles Mestres (*Croquis ciutadans*) i Víctor Català (*Caires vius*). Tots aquests noms més el d'Adrià Gual i Antoni Solé ja havien aparegut en les pàgines de la revista en diferents ocasions, col·laborant-hi des del punt de vista artístic.³ A més, pel que fa a Josep Triadó, Adrià Gual, Apelles Mestres, Sebastià

2. Només se n'aparta el llibre *Senyors de paper!*, de Pompeu Gener, el qual no deixa de destacar en l'aspecte artístic per la inserció en la coberta d'una caplletra per al títol i un dibuix amb les inicials de l'autor, i en la contracoberta, per la substitució de l'habitual segell de *Joventut* per un gran i curiós ex-libris de la revista.

3. El cas més destacat, quant a nombre de col·laboracions artístiques en el setmanari *Joventut*, és el d'Apelles Mestres: hem arribat a comptabilitzar-hi més de noranta il·lustracions diferents (entre dibuixos, capçaleres, vinyetes, culdellànties...), bona part de les quals es van repetir al llarg dels set anys de la revista.

Junyent i Anfós Monegal, hom els confià la il·lustració de les cobertes dels volums de la revista dels anys 1901 al 1905 respectivament. En canvi, quant als altres dos artistes que signen les cobertes de la Biblioteca Joventut, Pere Torné i Esquius i Darius Vilàs, només els podem vincular amb *Joventut* i l'editorial per les cobertes de *Les tenebroses*, el primer, i *Aristocràtiques*, el segon.

1. Itinerari artísticoliterari per la Biblioteca Joventut

L'anàlisi de les cobertes il·lustrades ens ha de permetre de constatar fins a quin punt i amb quin diferent encert dibuix i literatura s'entrecreuen en un espai, la coberta, que esdevé la carta de presentació als lectors. En aquest sentit, val la pena de resseguir quins elements hi són singularitzats: l'autor, l'ambientació, un o diversos personatges concrets, determinades composicions emblemàtiques, etc.⁴

Aires del Montseny, de Jacint Verdager, inaugura la Biblioteca Joventut [veg. il·lustració 1, p. xi]. Es tracta d'un volum profusament il·lustrat, tant perquè donava inici a la col·lecció editorial com per la voluntat d'homenatjar el poeta amb tots els ets i uts:⁵ a banda de la coberta, a càrrec d'Apelles Mestres, s'hi van incorporar dues fotografies i onze làmines de Joan Brull, Lluís Graner, Simó Gómez, Francesc Sardà, Josep Triadó, Jaume Vilallonga, Antoni Solé, Modest Urgell, Sebastià Junyent i Joaquim Primo. Quant a la coberta, tres elements gràfics hi són singularitzats: a la part superior, en forma de rètol, el nom de la Biblioteca Joventut; al centre, el títol, però de manera més destacada, amb les lletres emmarcades, el terme *Montseny*; finalment, en un cos de lletra inferior i en la part central d'una gran flor, el nom de l'autor (s'hi fa constar la condició de Mossèn i s'hi destaca el cognom amb un cos superior al del nom) i l'any. Pel que fa al dibuix, Mestres reproduceix un paisatge muntanyenc presidit per una creu de pedra que al·ludeix a la que hi era plantada: al fons, s'hi veu la silueta d'una muntanya, el cel és ple de núvols que deixen entreveure uns raigs solars i, a la base de la il·lustració, hi sobresurt la flor esmentada, sobre unes fulles negres de

4. Volem subratllar que l'objectiu d'aquest apartat és l'observació de l'encaix entre literatura i il·lustració i no pas entrar en consideracions aprofundides d'anàlisi artística. A més, atesa la limitació de pàgines a què ens hem de cenyir, ens veiem obligats a deixar de banda el comentari dels llibres següents: *L'inspector Axel Borg* (1902), *Pàgines festives* (1908) i *En Poudor* (1910) i *Aristocràtiques* (1911), d'August Strindberg, Alexandre Font i Carles de Fortuny (els dos darrers) respectivament; les cobertes únicament amb fotografies: *Francisco Pi i Margall* (1902), de Frederic Pujulà i Vallès, i *L'home contra l'Estat*, de Herbert Spencer, i els volums amb detalls artístics diversos: capçalera, capçalera i dibuix, caplletra i dibuix o dibuix sol.

5. Sobre l'edició d'*Aires del Montseny* i, més àmpliament, la relació de *Joventut* amb Verdager, veg. Farré i Vilalta (2003: 57-67).

card.⁶ Tot i que es tracta d'un llibre miscel·lani, Mestres sap sintetitzar amb aquests elements no solament la gènesi del recull verdaguerià (l'excursió que l'any 1899 féu a aquest indret amb la redacció del setmanari *La Creu del Montseny*), sinó també la importància que aquesta contrada i aquesta creu tenien per al poeta: el pròleg i els textos en prosa de l'apèndix («La Creu del Montseny», «La Creu i la Mort», «Plantació de la Creu del Montseny»), a més dels poemes «Des del Montseny» i «Les alades de la Creu del Montseny», entre altres, són ben explícits.⁷ A més, cal destacar el fet que mentre es repartia en fulletó aquesta obra, Apelles Mestres va publicar a *La Publicidad* la composició «Al poeta Jacinto Verdaguer», en la qual l'exalta i fa referència al *calvari* dels darrers anys.⁸

L'any 1902 el mateix Mestres s'encarregà de la coberta del seu volum *Croquis ciutadans* [veg. il·lustració 2, p. xi]. En aquest cas, a la part superior hi apareix en lletra gran el títol, amb el mot *croquis* destacat semblantment com en l'anterior volum, i el nom de l'editorial (Publicació Joventut). El terme *croquis*, habitual en el món dels dibuixants, ja ens deixa entreveure la voluntat del llibre d'ésser un conjunt d'apunts de la vida de la ciutat. La il·lustració principal és el d'una dama que llegeix atentament un llibre que duu a les mans —val la pena de subratllar que aquest recull poètic de Mestres se subtitula *Àlbum de butxaca*— i que va vestida elegantment i de carrer: porta els cabells recollits i un barret amb plomes a la part davantera; una bella capa negra, amb el coll aixecat, cobreix un vestit en dues peces, faldilla i brusa. Pel que fa a l'autoria, altre cop s'incorpora a la part inferior de la coberta el nom en un dels objectes

6. És lògic pensar que Apelles Mestres va triar aquesta planta amb ple coneixement de la seva simbologia cristiana, ja que encaixa per complet amb el concepte que del poeta tenen els sectors modernistes en els darrers anys de la seva vida i s'aparella perfectament amb la imatge de la creu. Així, segons ens reporta Vericat i Gavalda (2008: 32): «Déu diu a Adam que la terra li produirà cards i espines (Gn 3,18), d'aquí prové que el card sigui símbol de dificultats i patiments, i d'esterilitat. Símbol de cosa inútil, dolenta, insignificant i de fragilitat. Les punxes que allunyen els enemics són símbol de protecció. // En l'art significa els sofriments de Crist i els màrtirs, i també és símbol de salvació.»

7. Tal com ha exposat Molas (1999: 11-26), el Montseny clou la llista de mites geogràfics, però, a més, Verdaguer en el pròleg alludeix a la creu des de la seva pròpia experiència, tot fent-la esdevenir símbol d'abnegació i resistència en els darrers anys de la seva vida: «Més encara, lo Montseny m'ensenyava la seva enorme Creu, com dihentme: Jo que so una montanya, y per tant impicable, porto la Creu y ben alta, y tu, que ets un pobre pecador, ¿te voldrías desexir d'aquesta càrrega? Y me la carreguí y la portí més de grat, bé que no tan dreta com ell, seguint lo seu exemple; y tant me recordí de la seva Creu, que, ab uns quants companys, fundí un setmanari que fou batejat per mi ab lo nom de *Creu del Montseny*» (Verdaguer 1901: ix-x).

8. «Beneytas sigan las rohents matzinas / qu'en ta copa han vessat; / beneytas sigan las crüels espinas / qu'en ton cor han clavat. // Insults y afronts, com matinal rosada / que fa esbandir la flor, / han despertat ton arpa endormiscada / rejoyenint ton cor. // Així el miner, del pit de las montanyas / n'arrenca els diamants; / així el dolor, del fons de tas entranyas, / n'ha tret dolcíssims cants. // Vessadas en ta copa, las matzinas / s'han tornat ayguamel; / clavadas en ton cor, eixas espinas / s'han tornat flors del cel» (Mestres: 1901).

dibuixats: en aquest cas, en la part frontal d'un moble baix sobre el qual reposa un gerro amb un ram alt de flors. En la contracoberta, excepcionalment el segell de *Juventut* és substituït per un test d'una dieffenbàquia, una planta d'interior de grans fulles que podem relacionar amb la natura ciutadana i harmònica que, en el seu procés cíclic, esdevé el punt de mira del poeta.

Una altra il·lustració d'Apelles Mestres presideix el volum *Les amors de Dafnis i Cloe i d'Amor i Psiquis* (1905), traduccions catalanes d'aquestes obres de Longus i d'Apuleu, a cura de Ramon Miquel i Planas [veg. il·lustració 3, p. xi]. En aquest cas, es tracta d'una capçalera, en vermell, ben escaient a la naturalesa de les peces, que ja havia aparegut al setmanari l'any anterior en donar inici a la sèrie «Problemas de l'antologia grega» i que es torna a publicar en dues ocasions més encapçalant composicions poètiques d'inspiració clàssica (veg. Miquel i Planas 1904: 49, Vergés i Barris 1905: 160 i Sitjà i Pineda 1906: 792). Es tracta d'un seguici bàquic format per dues noies amb garlandes als cabells (una tocant una flauta, i una altra, un címbal), i dos nois, vestits amb pells de pantera i guarnits amb pàmpols al cap (un tocant una doble flauta, i l'altre, amb un tirs). Al davant, hi apareix un infant amb una torxa, oferint un cistell ple de raïm a un hermes.

El darrer treball signat per Mestres⁹ fou el de la coberta dels *Contes d'en Perrault*, amb què començava la nova col·lecció d'«Instrucció i Esplai» [veg. il·lustració 4, p. xi], la qual havia d'acomplir un doble objectiu: proporcionar als infants una eina de formació lingüística i cultural i, alhora, un material adreçat a l'esbarjo.¹⁰ Tenint en compte el públic a qui va dirigit el volum, l'edició presenta diferències significatives: sobre un fons verdós, la coberta és il·lustrada amb tinctes de diferents colors (en el títol mateix, el negre, el blau i el vermell, i la signatura de l'il·lustrador és enquadrada en rosa). L'atenció del dibuixant se centra en una bona colla dels personatges dels contes infantils, els quals apareixen en actitud divertida dant-se les mans: en Barbablava, amb un feix de claus en una mà, encapçala la filera, que segueix amb la Caputxeta Vermella, na Pell d'Ase, el Gat amb Botes, en Riquet del Xurrimpàmpol i, tancant la comitiva festiva i mig d'esquena, l'ogre del conte *En Patufet*. A més, als peus dels dos primers personatges, s'escapa un ratolí, que ens remet al conte *El mestre gat, o el gat calçat*. Pel que fa a la contracoberta del llibre, s'empra una tinta de color blau cel.

Frederic Pujulà i Vallès destaca també pel nombre de cobertes il·lustrades. D'entrada, tot i que no signa el treball, podem deduir que s'encarregà del dibuix de la peça dramàtica d'Ibsen, *Quan ens despertarem d'entre els morts*, la

9. Tot i que no la signa, segurament també tingué cura de la coberta *Pàgines festives* (1907), d'Alexandre Font, en la qual es retrata, fidel al costumisme del volum, els esquellets que s'esdevenen en el conte «Segones núpcies» [veg. il·lustració 5, p. xi].

10. Els inicis d'aquesta tendència editorial cal situar-los l'any 1904, moment d'arrencada de la revista *Patufet* (veg. Rovira 1988: 427).

qual feia parella amb Verdaguer en l'inici de la Biblioteca Joventut [veg. il·lustració 6, p. xi]. A la part central de la coberta i en un quadrat de tinta negra destaquen en primer terme dues cares: en la penombra, el cap d'una dona d'ulls clars i fets que duu cabells curts i, darrere d'aquesta, la cara de perfil d'un home. A la part superior, s'entreveu una paret amb diverses finestres entremig de la foscor de fons. Aquestes cares es corresponen als personatges principals del drama, Arnold Rubeck (escultor) i Irene (l'estrangera, antiga model i amant), i la il·lustració suggereix misteri i, en cert punt, patetisme, d'acord amb la tesi de l'obra, la fi d'ambdós personatges (moren en un esclavissament a la muntanya) i el títol del drama.¹¹

A *Titelles febles* (1902), de Pujulà i Vallès, ja es va fer constar que les il·lustracions eren del mateix autor, les quals no solament apareixen a la coberta, sinó també a l'interior (encapçalant i cloent el pròleg i els nou capítols en què s'estructura i en les portadelles que els precedeixen) [veg. il·lustració 7, p. xi]. El dibuix, amb trets del japonisme, representa un dels dos personatges putxinel·lis de l'obra, Cristeta: tot el cos és en tinta negra i només hi sobresurten les mans de fusta, desproporcionades, una a l'alçada del cap i l'altra a la de la cintura, i la cara, de bella facció i ulls grossos. Cal tenir en compte que aquesta obra, titllada de «vermut intel·lectual, un excitant del pensament» per Tintorer (1902: 11), planteja, des d'una òptica vitalista i mitjançant els titelles com a element simbòlic, el paper de la voluntat com a mitjà de perfecció de l'individu; a més, constitueix un exemple de l'afany de construir un art totalitzador mitjançant la barreja de gèneres.¹² Pel que fa al text, el títol és disposat a la part superior esquerra de la coberta, en dues línies emmarcades i sobre un fons de flors petites; al costat dret i una mica més avall, apareix una vinyeta d'una tija amb tres fulles i amb el nom de l'autor escrit en tres línies, la qual va començar a aparèixer a la revista a començaments de gener de 1902 com a culdellàntia

11. En el pròleg Tintorer (1901: xxix-xxx) sintetitzava la idea general de l'obra, la qual Pujulà intenta suggerir gràficament en la coberta: «[...] demostrarnos qu'en realitat no la vivim la vida, que som morts, qu'enlluernats per ideals confosos, els hi sacrificuém lo que hi ha de més sa en nostra naturalesa. L'home, en lloch de concentrarse, d'afermar sa voluntat y de seguir la propia vocació ab fe y constancia, 's deixa portar per ilusions que no s'ha preocupat de definir ó per instints que no s'ha cuytat d'educar. Vé un día en que tota la vida qu'hem viscut se'ns apareix en tota sa falsetat y miseria, ens adoném qu'hem sigut lleugers, qu'hem pres nostres somnis y desvaris per realitats, y aquest día compreném qu'hem portat vida de morts. Alashoras veyém per un instant clara la vida qu'hauríam hagut de dur [...]. Mes aquest día en que'ns despertém, arriba generalment massa tard, quan ja hem gastat las forsas y'ns manca energia, y no podém ressucitar porque varem matar nostra ánima quan varem trahir la vera vocació de nostra vida.»

12. Tal com exposa Fàbregas (1978: 191-192), en el tombant de segle així com aquest subgènere, de gran vitalitat a la segona meitat del segle XIX i menystingut fins llavors per les elits intel·lectuals, comença a ser vindicat pels modernistes. Entre aquests, hi trobem el mateix Pujulà, assidu a les representacions de putxinel·lis de la taverna Els Quatre Gats.

per a signar els articles.¹³ A la part inferior esquerra, hi apareix el nom de l'editorial amb un cos de lletra més petit que el títol, però que en segueix la mateixa disposició i amb les lletres dibuixades, sense pintar, de color negre.

Seguint el mateix estil, Frederic Pujulà il·lustrà l'any següent el volum *Fora de la vida*, de José León Pagano [veg. il·lustració 8, p. xi]. En la part inferior i en una sola línia entremig de dues petites sanefes de flors petites s'hi consigna el títol; a sota, sobre un fons negre i a l'interior de dos cercles de mides diferents, s'hi anota el nom i el cognom de l'autor i el terme *Joventut*. Quant a la il·lustració, un home de perfil observa atentament un llibre que té a la mà. En aquesta ocasió, Pujulà recull el moment culminant d'aquesta peça teatral: Jordi, escriptor fracassat que ha anat degenerant a causa de la seva addicció a l'alcohol i a la morfina, descobreix que Agna Falchi, antiga amant i dona de voluntat ferma, s'ha apropiat totes les seves idees i les ha plasmades en el llibre que ell ha estat incapaç de fer. La il·lustració, doncs, retrata aquest moment punyent de descoberta que menarà el protagonista a la mort.

La darrera coberta que Frederic Pujulà signa és la del volum *El geni*, escrita en col·laboració amb Emili Tintorer i publicada el 1904 [veg. il·lustració 9, p. xi]. Els motius de la coberta se circumscriuen a la vegetació que hom podria trobar a prop d'una cala de la costa catalana, que és on s'esdevé l'acció d'aquesta peça dramàtica: a la part central, apareixen dos cactus amb diverses flors, un capoll de les quals culmina la inflorescència d'una de les plantes; a la part inferior s'utilitza aquest element seriat com a fris, mentre que a la base, sota els cognoms dels autors, la flor és ja oberta. Si a més de l'ambientació la tria respongués al caràcter solitari d'aquesta mena de cactàcies, el dibuix encaixaria amb la marginalitat del personatge principal, en Dell (el geni), tan present en la literatura modernista.

Adrià Gual fou un altre dels artistes que s'encarregaren d'il·lustrar alguns volums de la Biblioteca Joventut: *Ton i Guida (Hänsel und Gretel)* (1901) i *Esteles* (1907) [veg. il·lustracions 10-11, p. xii]. Pel que fa al primer, l'edició d'aquesta obra és motivada per la seva imminent estrena al Liceu i per la voluntat de facilitar la comprensió d'aquest text original alemany, tal com comenten en l'apartat de «Novas» de la revista.¹⁴ La coberta més aviat sembla un cartell, per la quantitat d'informació que inclou.¹⁵ De fet, no és estrany que sigui precisament Gual qui s'encarregui d'aquest volum ja que, tal com reporta Oriol Martí en el setmanari, quatre anys enrere, quan Ribera intentava donar a conèixer aquest text al públic català, Adrià Gual tenia preparat i estudiat tot el

13. L'any 1901 Pujulà ja havia dissenyat caricatures dels redactors i d'algun col·laborador habitual que s'utilitzaven per signar els articles del setmanari. L'any 1902 va canviar-les per unes vinyetes quadrades, decorades de diferent manera segons el redactor a qui fes referència.

14. Veg. *Joventut* (1901: 88). Aquest volum és el primer que sortí al marge del fulletó.

15. De dalt a baix: «Publicació "Joventut"»; «Ton y Guida»; «Rondalla Lírica Alemanya»; «Llibre d'Adelaida Wette» (amb caràcters gòtics); «Música d'Humperdinck»; «Traducció (adaptada a la Música) de J. Maragall y A. Ribera».

que feia referència a la seva posada en escena (veg. Martí 1901: 80). Quant al dibuix, pròpiament, enmig d'una orla amb motius florals es reproduceix un paisatge boscà: tres grans avets a la part esquerra i el cel estrellat mentre el sol, mig tapat per un núvol, es pon a l'horitzó. Cal dir que és l'única il·lustració del volum, però, en canvi, amb el desig de facilitar al màxim la comprensió de la peça musical, el llibre incorpora en un full solt plegat l'anàlisi temàtica a cura d'Antoni Ribera: una breu explicació i la reproducció dels pentagrames amb models diversos (nois, pobresa, ball, nois dins del bosc, tabola, redempció, gola, despit, etc.). Pel que fa a *Esteles*, recull poètic de Lluís Via, Gual torna a reproduir un paisatge nocturn: unes muntanyes altes coronades per estels, i tot plegat a l'interior d'una garlanda feta amb petites fulles, a les parts superior i inferior de les quals s'hi inclou una llaçada; a més, al damunt de la *E* del títol sobresurt un petit estel radiant. Per la il·lustració, *esteles* apareix com a sinònim del mot *estrelles* i ens recorda el paisatge pirinenc de l'evocació de Maragall en l'*Elogi de la paraula* (1903), la poesia del qual constitueix el model poètic que, sens dubte, segueix Via. Ara bé, l'autor no al·ludeix pas a aquesta significació, sinó que, en sentit figurat, es refereix a les empremtes que la vida ens deixa i que en aquest volum han esdevingut poesia.¹⁶

El cas de Josep Pujol i Brull és el d'un redactor del setmanari, com Pujulà i Vallès, que tingué cura de fins a cinc cobertes de la Biblioteca. En el primer volum, *L'emigrant* (1902),¹⁷ d'Adrià Gual [veg. il·lustració 12, p. xii], li ret en certa manera homenatge ja que imita la manera com reproduïa en la coberta de *Ton i Guida* la preposició *de* i li dissenya un símbol en forma de creu i el peu en semicercle on s'hi fa constar la data i les seves inicials, que no és altra cosa que una versió més del que Alexandre de Riquer havia incorporat a *Nocturn* (1896) i del que el mateix Gual incloïa en el cartell anunciador del seu *Llibre d'horas* (1899). En la coberta, enmig d'una orla amb sis grans roses dibuixades amb força detall, hi ha un rellotge de sol i, al peu i d'esquena, un gat negrenc que se'l mira. Aquests elements es relacionen amb la localització de l'acte tercer del drama: un hostel a prop de Granollers, on el protagonista (Gabriel), un músic que hi fa cap fugint de desenganys personals i familiars, acaba els seus dies misteriosament. Pel que fa a la coberta de *Marines i boscatges* (1903) [veg. il·lustració 13, p. xii], destinà la part superior per dibuixar-hi cinc barques amarrades al

16. El primer poema obre el volum, a tall de presentació, és prou explícit: «Cada vritat, cada mentida, / es una nau qu'en nostra vida, / com en el mar, hi deixa estela: / fonda, si avança a tota vela, / soma, si's mou empresida. / Ditxes viscudes o somniades, / gestes reals o imaginades, / com naus qu'emigren han passat. / Cerquen un terme: l'Alegría; / obren un sólch: la Melangía; / deixen la estela per comiat, / y tota estela es Poesía» (Via 1907: 5).

17. Hom creu, erròniament, que aquest llibre fou publicat l'any 1901, ja que en la coberta i en el peu editorial de la portada així hi consta. Tanmateix, per bé que el fulletó d'aquesta peça es començà a repartir a l'agost de l'any 1901, fins al 13 de febrer de l'any següent no es publicà la coberta i es posà a la venda.

port, en dues de les quals s'entreveuen les siluetes d'alguns mariners, i la part inferior, per al dibuix d'un bosc de pins, tot cenyint-se als ambients on es desenvolupen les narracions i que el títol sintetitza.¹⁸ Quant a *Més enllà de les forces* (1904), de Bjørnson, Pujol i Brull recorre simbòlicament a un paisatge per tal de mostrar la cara i la creu del cristianisme [veg. il·lustració 14, p. xii].¹⁹ a la part superior i en una clariana d'un cel ennuvolat, s'hi escriu el nom de l'autor; tot seguit, es contraposa a aquesta foscor la silueta d'una muntanya alta (a l'interior de la qual s'insereix el títol), amb una creu a la banda dreta i arbustos. A la part inferior de la coberta, aquesta imatge apareix més fosca, emmirallada en l'aigua. En el quart llibre, *La moral en el teatre* (1905), hem deduït l'autoria de la coberta per la similitud calligràfica en el mot *Publicació Joventut*, a més del costum de col·locar punt després del text [veg. il·lustració 15, p. xii]. Així, Pujol i Brull curiosament tria una figura femenina, de tall clàssic, nua, de cos sencer, que sosté amb la mà esquerra una capa que li llisca per l'esquena i fins als peus, per il·lustrar aquesta obra en què Emili Tintorer defensa la moralitat d'obres que la crítica ha acusat d'immorals i, al contrari, argumenta la immoralitat que ell troba en obres o aspectes de la dramaturgia que no han estat mai qüestionats. I diem curiosament perquè Lluís Via i Joan Brull, entre altres, havien denunciat la hipocresia de la societat catalana a propòsit del nu en l'obra artística (veg. Via 1901: 733-734 i Brull 1902: 22-23). Per acabar, el darrer volum il·lustrat per Pujol i Brull és el drama de Hauptmann, *Ànimes solitàries* (1906), el qual incorpora com a annex la partitura d'una cançó popular russa, traduïda al català, que es canta en el quart acte [veg. il·lustració 16, p. xii]. En aquest cas, en el dibuix recorre a elements florals i la composició de la coberta és mixta: la fotografia de l'autor, en forma circular a la part superior, és envoltada pels laterals i a la part inferior per una orla de fulles i flors de marfull o similar; a més, unes quantes flors envaeixen lleugerament el cercle de la fotografia.

Sebastià Junyent, destacat crític artístic de *Joventut*, s'encarregà de la il·lustració de les cobertes de *Natura* (1903), de John Ruskin, i *Les disperses* (1904), de Joan Maragall; a més s'insereix un petit dibuix seu en el volum de Diego Ruiz, *Contes d'un filòsof* (1908) [veg. il·lustracions 17-19, p. xiii]. Pel que fa a *Natura*, la il·lustració ocupa un terç de la coberta (en vertical, a l'esquerra) i reproduïx un paisatge amb la majoria d'elements amb què s'estructura el llibre de Ruskin: cel, muntanya, pedres, aigua i plantes i flors. El títol és escrit a mà, amb lletres neogòtiques que estan emparentades amb l'estil dels preraphaelites anglesos. La setmana següent a l'acabament del fulletó i la posada a la venda del volum, el mateix Junyent va publicar a *Joventut* l'article «Rus-

18. Ruyra, en una carta adreçada l'1 de gener de 1904 a Lluís Via, es mostrà molt complagut per la il·lustració del llibre (veg. Julià i Capdevila 1995: 25-26).

19. Aquest drama, que vehicula la tesi que cal arribar a la fraternitat universal, exposa com desapareix el cristianisme i és desplaçat per la lluita social i el fanatisme de masses.

kin», en què, a més de contemplar l'artista anglès des del vessant de crític d'art, creu que el gran pecat de la humanitat ha estat allunyar-se progressivament de la natura i que, en conseqüència, cal retornar-hi, tal com postula aquest apòstol de la sinceritat i de l'amor en el seu manament: «Aneu a la natura en plena sinceritat de cor» (Junyent 1903: 148-149). Quant al volum de Joan Maragall, Glòria Casals (1998: 404) ha comentat l'adequació de la coberta al contingut del llibre en la seva edició crítica de la poesia maragalliana: concretament, l'al·lusió a les roses de «L'hort» o de «Les roses franques», i l'adient factura neoclàssica de la part principal de la il·lustració (un capitell jònic sobre el qual descansa un vas negre, esquerdat i amb una sola nansa), que podem relacionar a les traduccions dels poemes de Goethe de la segona part del llibre. Finalment, en la coberta de *Contes d'un filòsof*, s'hi inserí un petit dibuix d'un llum d'oli fumejant i un crani (reproduït a *Joventut* en nombroses ocasions com a culdellàntia), d'acord amb les preferències decadentistes de Ruiz i vinculable simbòlicament a la definició que Joan Maragall feia de *filòsof* en el pròleg.²⁰

Els artistes a què ens referirem a partir d'ara només van col·laborar en la il·lustració de la coberta d'un dels volums de la Biblioteca Joventut. Si centrem el punt de mira als llibres editats l'any 1905, el de més vitalitat editorial, descobrim tres cobertes destacades. En primer lloc, la que Josep Triadó²¹ dissenyà per a la novel·la estrella de la col·lecció, *Solitud*, de Víctor Català [veg. il·lustració 20, p. XIII]. En principi, s'havia pensat de col·locar-hi un ex-libris de l'autora, fet pel mateix Triadó, però en comentar-ho a l'artista el considerà impropï d'una obra d'aquelles característiques i s'oferí a dibuixar la coberta.²² Per bé que la novel·la anava apareixent setmanalment en fulletó des de feia gairebé un any, l'artista va demanar de llegir-la sencera per poder il·lustrar millor el volum, i en restà entusiasmat. Triadó hi sabé reflectir magistralment els dos elements principals d'aquesta novel·la modernista: sobre un fons muntanyenc feréstec i fosc s'insereix un primer pla de la protagonista femenina, Mila, en una imatge colpidora pel dolor que desprenen els seus ulls sangonosos, i que presenta molta similitud d'estil amb l'ex-libris de l'escriptora, suara esmentat; en definitiva, Triadó hi sabé copsar els dos pols de la tensió presents en la novel·la sim-

20. «Si per filosofh entenèu un home fortament interessat en el misteri de la vida y entregat ab totes ses potencies y sentits a la contemplació d'aquest misteri y a comunicar de calent en calent els espames soferts en aquesta contemplació, y la resolució d'ells en conducta de l'esperit individual y social, llavors no podré sinó confirmar la expectativa vostra y reforçar-la dihentvos que, efectivament, aquestes narracions han brollat en aquella regió de l'enteniment en la que'ls tipus y les accions externes són vistos a la llum vaga y tremolosa del misteri de llur essencia» (Maragall 1908: 9-10).

21. Són clarament inexactes els peus d'il·lustració de les obres *Solitud* i *Drames rurals* del volum VI de la *Història de la cultura catalana*. En primer terme perquè es fa constar que la coberta de *Solitud* fou dibuixada per la mateixa Víctor Català i, en segon terme, perquè s'apunta que *Drames rurals* fou publicat per *Joventut* i no pas per les edicions de *L'Avenç* (veg. Castellanos 1995: 115).

22. Les cartes emeses per Lluís Via a Víctor Català els dies 10, 15 i 21 de febrer, 9 de març i 5, 15 i 20 d'abril de 1905 en revelen els detalls (veg. Muñoz i Pairet 2005: 55-65).

bòlica: l'individu i la natura. En segon lloc, és també molt coneguda la coberta que Pere Torné i Esquiús dibuixà per a *Les tenebroses*, de Rafael Nogueras Oller [veg. il·lustració 21, p. XIII]: una enorme massa humana, en la part baixa, s'abandona al crim, als plaers sexuals, a l'alcohol, enmig de la mort i de la corrupció, mentre, a banda i banda, cossos nus d'homes i dones intenten ascendir, aixecant els braços al cel, i deslligar-se de la perversitat de la vall. La il·lustració, doncs, reflecteix els eixos temàtics en què s'estructura aquest recull poètic: el vici, el crim, la fam, l'estupidesa, la hipocresia i poesia negra. A més, al mig i amb forma de triangle invertit, s'hi insereix una inscripció, en la qual el poeta adopta el rol de profeta neocristià que denuncia iradament els vicis socials, i que, a més de complementar el dibuix de la coberta, esdevé tot un advertiment als lectors: «Aquest llibre es altament moral: es un crit de redempció humana que s'axeca del femer de la imperfecció: els tossuts-fanatics qu'es creuhen anar bé y els farsants bretols que tancan tota dressera de perfecció que no'l llegeixin.» En darrer lloc, i tal vegada menys coneguda, tenim la coberta de l'aplec de narracions de Lluís Via, *Fent camí*, il·lustrada per Anfós Monegal, el qual aquell mateix any era l'encarregat de les cobertes del setmanari *Joventut* [veg. il·lustració 22, p. XIII]. La coberta (un vagabund nu, amb un farcell penjat d'una canya, segueix un llarg i inacabable camí que travessa un poble) coincideix evidentment amb el títol, però cal relacionar-la també amb les paraules amb què Via presenta el llibre: d'una banda, diu que les narracions del volum són fruit de curtes caminades i que la seva finalitat no és altra que transmetre les impressions que li han causat; de l'altra, deixa ben clar que no li interessa innovar (obrir nous camins); en aquest sentit, el llibre esdevé el llaç d'unió entre dos caminants (autor i lector) (veg. Via 1905: 7-13).

Per acabar aquest passeig per les cobertes il·lustrades de la Biblioteca Joventut, ens deturarem en el recull *Caires vius* (1907) [veg. il·lustració 23, p. XIII]. En aquest cas, el dibuix que ocupa mitja coberta és obra de la mateixa escriptora, Víctor Català, per bé que l'autoria no hi consta. De fet, hom aprofità la mateixa il·lustració amb què s'acompanyà la narració «Carnestoltes», publicada a *Joventut* en el número extraordinari de Cap d'Any de 1905.²³ Aplicant la tècnica del clarobscur, s'entreveu en una sala sense llum el cap d'una anciana, arran de finestra, amb un rosari als dits i que seu al davant d'una tauleta, on reposen unes ulleres que se sostenen amb un mànec. Aquest dibuix coincideix plenament amb el retrat de la paralítica marquesa d'Artigues, protagonista del conte, en la descripció de la qual se subratllen els seus «trets de vell senador romà» i l'omnipresent joc de llums i ombres de l'escena, que Català associa en

23. Via li demanà un treball per al número de Cap d'Any en una carta datada el 19 de novembre de 1904, la tramesa del qual regracia en una carta del 14 de desembre; en una altra carta del 26 del mateix mes li agraeix la tramesa del seu corresponent dibuix al fum (veg. Muñoz i Pairet 2005: 49-53).

una ocasió amb Rembrandt. Tot i que la il·lustració pertany a un dels tretze contes del recull, és innegable que immergeix els lectors en l'ambientació del llibre, l'anomenada *literatura de l'ombra* (veg. Casacuberta 2002: 33-51).

IMMA FARRÉ I VILALTA

Annex

Catàleg de les obres literàries de la Biblioteca Joventut

Any	C*	Autor	Títol	T**	Il·lustrador
1901	OO	Jacint Verdaguer	<i>Aires del Montseny</i>	CS	A. Mestres
	TE	Henrik Ibsen	<i>Quan ens despertarem d'entre els morts</i>	CS	[F. Pujulà]
	TE	Wette/Humperdink	<i>Ton i Guida</i>	CS	A. Gual
1902	OO	Frederic Pujulà i Vallès	<i>Titelles febles</i>	CS	F. Pujulà
	OO	Frederic Pujulà i Vallès	<i>Francisco Pi i Margall</i>	F	—
	OO	Apelles Mestres	<i>Croquis ciutadans</i>	CS	A. Mestres
	TC	Adrià Gual	<i>L'emigrant</i>	CS	J. Pujol i Brull
	TC	Pompeu Gener	<i>Senyors de paper!</i>	cpd	
	TR	August Strindberg	<i>L'inspector Axel Borg</i>	CS	A. Solé***
1903	OO	Joaquim Ruyra	<i>Marines i boscatges</i>	CS	J. Pujol i Brull
	TE	José León Pagano	<i>Fora de la vida</i>	CS	F. Pujulà
	TR	John Ruskin	<i>Natura</i>	MC	S. Junyent
1904	OO	Joan Maragall	<i>Les disperses</i>	CS	S. Junyent
	TC	Tintorer/Pujulà	<i>El geni</i>	CS	F. Pujulà
	TE	Bjørnstjerne Bjørnson	<i>Més enllà de les forces</i>	CS	J. Pujol i Brull
1905	OO	Víctor Català	<i>Solitud</i>	CS	J. Triadó
	OO	Emili Tintorer	<i>La moral en el teatre</i>	CS	[J. Pujol i Brull]
	OO	R. Nogueras Oller	<i>Les tenebroses</i>	CS	P. Torné i Esquius
	OO	Lluís Via	<i>Fent camí</i>	CS	A. Monegal
	TR	Herbert Spencer	<i>L'home contra l'Estat</i>	F	—
	TR	Longus/Apuleu	<i>Les amors de Dafnis i Cloe [...]</i>	ca	A. Mestres
	TC	Pompeu Gener	<i>L'agència d'informes comercials</i>	cad	R.
	TC	August Barbosa	<i>El Pop de la platja</i>	cad	
	CC	R. Miquel i Planas (ed.)	<i>Històries d'altre temps</i>	ca	
1906	OO	Enric de Fuentes	<i>Romàntics d'ara</i>	d	
	OO	L. Escardot	<i>Clixés</i>	d	A. de L-K
	TC	Tintorer/Pujulà	<i>Dintre la gàbia</i>	d	

Any	C*	Autor	Títol	T**	Il·lustrador
1906	TC	Emili Tintorer	<i>Mal de verge</i>	d	A. Böcklin
	TE	Gerhart Hauptmann	<i>Ànimes solitàries</i>	CS	J. Pujol i Brull
1907	OO	Víctor Català	<i>Caires vius</i>	MC	[V. Català]
	OO	Lluís Via	<i>Esteles</i>	CS	A. Gual
	OO	Alexandre Font	<i>Pàgines festives</i>	CS	[A. Mestres]
	IE	Charles Perrault	<i>Contes d'en Perrault</i>	CS	A. Mestres
	TC	Tintorer/Pujulà	<i>El boig</i>	d	
1908	OO	Carles de Fortuny	<i>En Poudor</i>	CS	
	OO	Diego Ruiz	<i>Contes d'un filòsof</i>	d	S. Junyent
1910	OO	Lluís Via	<i>Del cor als llavis</i>	d	
	OO	Alexandre Font	<i>L'oncle Magí</i>	s	
	OO	Carles de Fortuny	<i>Aristocràtiques</i>	MC	D. Vilàs
1911	OO	Diego Ruiz	<i>Contes de glòria i d'infern</i>	d	
1912	OO	Frederic Pujulà	<i>Homes artificials</i>	d	
	OO	Marquès de Camps	<i>Del meu sarró</i>	d	
1914	OO	M. Domènech	<i>Neus</i>	d	
	OO	Alexandre Font	<i>Barcelona típica</i>	d	

* Col·lecció: (OO) «Obres Originals»; (TR) «Traduccions» (TE) «Teatre Estranger»; (TC) «Teatre Català»; (CC) «Clàssics Catalans»; (IE) «Instrucció i Esplai».

** Tipus: (CS) coberta sencera; (MC) mitja coberta; (F) fotografia; (ca) capçalera; (cad) capçalera i dibuix; (cpd) caplletra i dibuix; (d) dibuix; (s) segell.

*** Coberta signada, però de difícil lectura.

BIBLIOGRAFIA

- Brull 1902: Joan BRULL, «El nu», *Joventut*, 99, 22-23.
- Casacuberta 2002: Margarida CASACUBERTA, «Víctor Català i la literatura de l'ombra», dins Enric Prat / Pep Vila (ed.), *II Jornades d'estudi «Vida i obra de Caterina Albert i Paradís (Víctor Català), 1869-1966»*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 33-51.
- Casals 1998: Glòria CASALS, «*Les disperses*. Gènesi, estructura i recepció», dins Joan Maragall, *Poesia. Edició crítica*, Barcelona, La Magrana, 403-416.
- Castellanos 1995: Jordi CASTELLANOS, «La literatura modernista», dins Pere Gabriel (dir.), *Història de la cultura catalana*, vol. VI, Barcelona, Edicions 62, 81-128.
- Fàbregas 1978: Xavier FÀBREGAS, *Història del teatre català*, Barcelona, Millà.
- Farré i Vilalta 1999: Imma FARRÉ i VILALTA, «La Biblioteca Joventut (1901-1914) i el darrer modernisme», *Els Marges*, 64, 39-67.
- 2003: Imma FARRÉ i VILALTA, «Verdaguer i “Joventut”: història d'una instrumentalització», *Llengua & Literatura*, 14, 45-96.
- Julià i Capdevila 1995: Lluïsa JULIÀ i CAPDEVILA (ed.), *Epistolari de Joaquim Ruyra*, Barcelona, Curial.
- Junyent 1903: Sebastià JUNYENT, «Ruskin», *Joventut*, 159, 148-149.

- Maragall 1908: Joan MARAGALL, «Pròleg», dins Diego Ruiz, *Contes d'un filòsof*, Barcelona, Biblioteca Joventut, 9-12.
- Martí 1901: Oriol MARTÍ, «"Hänsel und Gretel". El poema», *Joventut*, 50, 80-81.
- Mestres 1901: Apelles MESTRES, «Al poeta Jacinto Verdaguer», *La Publicidad*, 1794.
- Miquel i Planas 1904: Ramon MIQUEL I PLANAS (ed.), «Els problemes de l'antologia grega», *Joventut*, 206, 49.
- Molas 1999: Joaquim MOLAS, «Jacint Verdaguer: un poeta en crisi. Notes per a una primera lectura dels *Aires del Montseny*», dins *Anuari Verdaguer 1995-1996*, Vic, Eumo, 11-26.
- Muñoz i Pairet 2005: Irene MUÑOZ I PAIRET (ed.), *Epistolari de Víctor Català*, vol. 1, Girona, CCG Edicions.
- Redacció 1901: REDACCIÓ, «Novas», *Joventut*, 50, 88.
- Rovira 1988: Teresa ROVIRA, «La literatura infantil i juvenil», dins Joaquim Molas (dir.), *Història de la literatura catalana*, vol. XI, Barcelona, Ariel, 421-471.
- Sitjà i Pineda 1906: Joan SITJÀ I PINEDA, «Fruyta», *Joventut*, 357, 792.
- Tintorer 1901: Emili TINTORER, «Prólech», dins Henrik Ibsen, *Quan ens despertarem d'entre'ls morts*, Barcelona, Publicació Joventut, v-xxxix.
- 1902: Emili Tintorer, «Prólech», dins Frederic Pujulà, *Titellas febles*, Barcelona, Biblioteca Joventut, 7-20.
- 1907: Emili TINTORER, Carta autògrafa signada adreçada a Víctor Català, 18 de gener de 1907, L'Escala, Arxiu Caterina Albert.
- Trenc Ballester 1977: Eliseu TRENC BALLESTER, *Les arts plàstiques de l'època modernista a Catalunya*, Barcelona, Gremis d'Indústries Gràfiques.
- Vericat i Gavalrà 2008: Lluís Maria VERICAT I GAVALDRÀ, *Diccionari de símbols cristians*, Sant Vicenç de Castellet, Farell Editors.
- Vergés i Barris 1905: Joan VERGÉS I BARRIS, «Preludi», *Joventut*, 265, 160.
- Via 1901: Lluís VIA, «Pudors artístichs», *Joventut*, 91, 733-734.
- 1905: Lluís VIA, «Fent camí», dins id., *Fent camí*, Barcelona, Publicació Joventut, 7-13.
- 1907: Lluís VIA, *Esteles*, Barcelona, Publicació Joventut, 5.